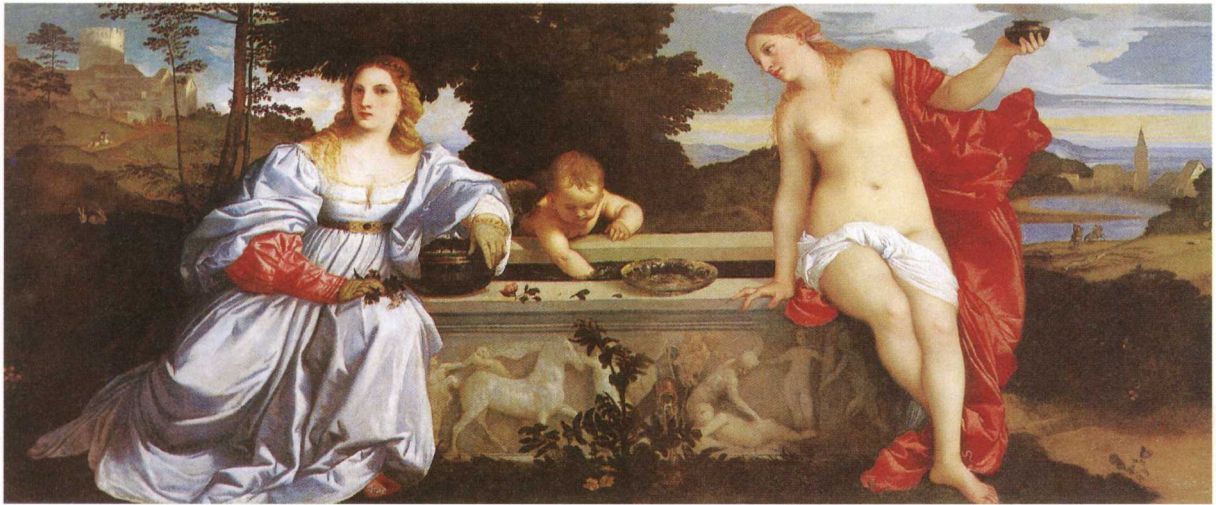

Ámor, álom és mámor

*A szerelem a régi magyar irodalomban
és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete*

Tudományos konferencia

Sátoraljaújhely, 1999. május 26–29.

Ámor, álom és mámor

*A szerelem a régi magyar irodalomban
és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete*

Tudományos konferencia

Sátoraljaújhely, 1999. május 26–29.

*Amikor filozófiatörténeti értelemben
szerelemfilozófiáról beszélünk,
akkor nem a nemek közötti viszony elméleti kérdéseiről,
s nem valamiféle szexológiáról van szó.*

*Szerelemfilozófián egy olyan erőről,
kötelékről szóló tanítást értünk,
amely egymáshoz hajt,
egymással való egyesülésre indít különböző lényegű,
de természeténél fogva egyesülni kívánó létezőket.*

*A neoplatonista eszmevilágban ez
eredetileg nem is a férfinak és nőnek
egymással való kötelékét jelenti elsősorban,
hanem az embernek, illetve a léleknek*

Istennel való egyesülni akarását.

*A szerelemnek ez az elvont transzcendens értelmezése
azonban nem zárja ki, hogy lényegének megközelítése,
megragadása, megértése érdekében minduntalan
ne a földi, emberi, érzéki szerelem képzetait
használják fel a gondolkodók,
s az ideális, transzcendens, mennyei szerelmet
bizonyos fokig ne a testi szerelem
analógiájára képzeljék el.*

KLANICZAY TIBOR (1975)

BALASSI BÁLINT

HYMNUS TERTIUS AD SPIRITUM SANCTUM, PRO FELICI CONJUGIO

Az Szentháromságnak harmadik személye,
Szerelemnek Isten szerint gerjesztője,
Az jó házasságnak ki vagy bölcs szerzője,
Szívek szentelője.

Szentlélek Úr Isten, te, ki jókot osztasz,
Megkeseredteket örömmel látogatsz,
Félelmes szíveket bátorsággal áldasz,
Siralmost vigasztalsz.

Régi szentek házasságát te szerzedet,
Az én szívemet is csak te ébresztetted,
Egy árva szép szűzhöz mostan gerjesztetted,
Érnem ezt engedted.

Könyörgök tenéked, hogy szentelj meg éngem,
Tulajdon templomod hogy lehessen lelkem,
Szeplő nélkül tiszta légyen én életem,
Lakozzál te bennem!

Add meg azt is társul énnékem boldogul,
Azkit mostan kérek tőled, én Uramtúl.
Hadd vehessek búcsút immár bánatimtúl,
Légyek víg ezentúl!

Áldj meg mindkettőnket igaz szerelemmel,
Jó ép egészséggel és szent félelemmel,
Kétség és versengés közülünk vésszen el,
Éljünk csendességgel!

Te regulád szerint hogy igazán élvén,
Hozzánk tartozókkal imádjunk, dicsérvén
Téged, vigasztaló Szentlélek Úr Isten,
Mindörökké, Ámen.

BALASSI BÁLINT

TIZENHATODIK IN SOMNIUM EXTRA

az "Vir monachus in mense Maio" nótájára

Kikeletkor, jó Pünkösöd havában,
Mikor volnék nyughatatlanságban,
Szerelem kínjában,

Hát az ki ez világon szerelmesb
Nékem annál senki sincsen kedvesb,
Életemnél édesb,

Sokszor vigyázva én megvirradtam,
Magamban nagy sokat gondolkodtam,
Hogy ne bánkódhassam.

Előttem mintha megállapodott,
Nagy kegyesen reám mosolyodott,
Ily ígéket szólott:

Azért mikor egy éjjel holvalig
Veszekedtem volna mind virradtig,
Szép piros hajnalig,

Tudod (úgymond) nem vett szívem erre,
Véled együtt éljek szerelembé,
Mert voltam kétségbe;

Akarván szívemet enyhíteni,
Igen reggel menék ki múltatni,
Tetszém megújulni.

De hogy látom hozzám szerelmedet,
És érettem untatod az Istent,
Ez gerjeszt éngemet.

Kimentemben egy csergő patakra
Találék, oly hívesre, tisztára
Mint fényes kristálra;

Azért néked adott már éngemet,
Jövendőben gonosztól fejemet
Ódd, kérlek, híremet.

Partja búves sok gyöngyvirágokkal,
Ékes sok jószagú violákkal,
Két rózsabokorral,

Látod, hogy én nem sok csácsogással
Nem gondoltam rágalmazó szókkal,
Vagyok hozzád jóval.

Mellette egy kiterjedt ciprusfa,
Kinek szép zöld bojtos ágaiba
Fülemile szóla.

Azért kérlek, a te szerelmedért
És énnékem béadott kezédért,
Mi együtt-éltünkért,

Ott az fa árnyékába leülék,
Fülemile hogy ott hangoskodnék
Szívem gyönyörködék.

Hogy amiket nékem te fogadtál,
Bételjesíts és meg ne változzál,
Szerelmedben megállj!

Sok vigyázás és fáradság után
Törtínék, hogy én ott elalunnám,
Álmomban azt látám:

Irgalmasságnak Ura, Istene,
Ki így is szoktál jelentenie
Mi könyörgésünkre,

Teljesíts bé ígéreted rajtam,
Ádjad bizonyában, hogy hallhassam,
Mit álmomban láttam!

A konferenciát rendezi

a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének
Reneszánsz Osztálya (Budapest) és
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara
Magyar Irodalomtörténeti Intézetének (Budapest), valamint
a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának (Szeged),
a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának (Debrecen),
a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának (Pécs),
a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának (Miskolc),
a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának (Budapest)
Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke,
továbbá
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának (Piliscsaba)
Irodalomtudományi Intézete,
Sátoraljaújhely Város Önkormányzata
és a Kazinczy Ferenc Társaság

Előkészítő Bizottság

Jankovics József (Budapest, MTA ITI) elnök

Szentmártoni Szabó Géza (Budapest, ELTE BTK) tudományos titkár

Sántha Teréz (Budapest, KRE BTK) szervező titkár

Visóczki Istvánné (Budapest, MTA ITI) gazdasági vezető

Balázs Mihály (Szeged, JATE BTK)

Bitskey István (Debrecen, KLTE BTK)

Fehér József (Sátoraljaújhely, Kazinczy Ferenc Múzeum)

Hargittay Emil (Piliscsaba, PPKE BTK)

Heltai János (Miskolc, ME BTK)

Hőgye István (Sátoraljaújhely, Zempléni Levéltár)

Jankovits László (Pécs, JPTE BTK)

Kovács Sándor Iván (Budapest, ELTE BTK)

Szabó András (Budapest, KRE BTK)

Virág Béláné (Sátoraljaújhely Város Önkormányzata)

A konferencia támogatói

Magyar Tudományos Akadémia
Naphegytér Nyolc Nyomdaipari Kft.
Nemzeti Kulturális Alapprogram
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Millenniumi Titkárság
Sátoraljaújhely Város Önkormányzata
Tokaj Kereskedőház Rt.
Universitas Kiadó

A konferencia színhelye

SÁTORALJAÚJHELY,
a Városháza díszterme
(Kossuth tér 5.)

A konferencia előadásai kötetben is megjelennek a millenniumi,
2000. esztendőben.

A KONFERENCIA PROGRAMJA

1999. május 26., szerda, délután 4 óra

MEGNYITÓ

Beszédet mond:

Szörényi László,
az MTA Irodalomtudományi Intézete igazgatója

Szamosvölgyi Péter,
Sátoraljaújhely város polgármestere

A konferencia emblémáját, Tiziano *Égi és földi szerelem* című képét
értelmezi Békés Enikő

május 26., szerda, délután 4 óra 30 perc

ELSŐ ÜLÉS

Elnök: Jankovics József

Péter Katalin: *Szerelem, házasság a nagycsaládban (A Hajnal-batártól keletre)*
Szentmártoni Szabó Géza: „*Álmomban azt látám*” (Pünkösöd hava és a szerelmi álmok)

vita

este 8 óra: A Városháza dísztermében fogadást ad Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere. A „borivóknak valóról” a Tokaj Kereskedőház Rt. gondoskodik.

Az ülészak idején a Gépeskönyv bemutatja a régi magyar vers számítógépes repertóriumát. Az Argumentum, a Balassi és az Universitas Kiadónak a régi magyar irodalomhoz kapcsolódó könyvei és az RMKT XVI. századi sorozatának legújabb, XI. kötete a szünetekben megvásárolhatóak.

május 27., csütörtök, délelőtt 9 óra

MÁSODIK ÜLÉS

Elnök: Horváth Iván / Heltai János

Pósán László: *A nemiség és testiség szemlélete a reneszánsz korban*

S. Sárdi Margit: *Leánykérés, házasság és az individuális szerelem*

Hőgye István: „*Leánykérők tisztjek és hivataljok*” a Hegyalján, a XVII. század elején

J. Újváry Zsuzsanna: *Régi házassági szokások és erkölcs*

a XVII–XVIII. századi Magyarországon

szünet

Szabó András: *Szenci Molnár Albert leánykérései*

Kovács Sándor Iván: *Protestáns szerelmesek, udvarlók, szeretők: Apáczai Csere János és Bethlen Miklós, mellékalakokkal*

Sipos Gábor (Kolozsvár): *Református eljegyzések, házasságok és válóperek az erdélyi traktusok jegyzőkönyveiben*

Horn Ildikó: *Özvegység, özvegyi erkölcsök*

vita

délután 1 és 3 óra között ebédszünet

Másodszor fűleideis gondod legien, hog' azockal is gonoz kiuranfagra indito eneköket auag' parazna vndok befedeket ne halgas. Mert ammit az ember nag' edefdeden halgat, czuda mel' igen az ű fiuere be hat. Mikor azért te is az beretetről való eneket auag' befedet örömet halgatod, azt ebedben veszed, elmedben forgatod, es ostan abbol fok gonoz gondolatokat gondol, kik mind arra ingerlenek, hog' gondolatodat megis telliesiczed.

Harmadszor, Ruhazatod es minden őltőzeted tiű tefseges es keresztien modra valo legien. Az etelbē italban valo tobzodast es merketletlenfeget el tauofstafsad. Mert az testnek buiafagara mely igen ezekkel fel geriedgien, nag' fok peldak megh bizonyittiak, főt minden ember magaban megh ismerheti. Ezech. 16. Vegezetre el tauofstafsad az heuolkodast, kinel sem ekteleneb sem artalmasb. dolog az embernek nem lehet. Mert az heuolkodas őrdogh parnaia, mellien valaki űl, minden felől paraznafagra es egieb gonofagra valo okot talal. Mert az em

május 27., csütörtök, délután 3 óra

HARMADIK ÜLÉS

Elnök: Kovács Sándor Iván / Hargittay Emil

Máté Györgyi: *Magyarországi Károly úr regénye*

Jankovits László: *Kanbolhavadászat (Janus Pannonius pajzán epigrammáiról)*

Bartók István: *Vita a nők embervoltáról a XVI. században*

Petrőczy Éva: *Venus anyánk mostohagyermekai? (Szerelem, nemiség, párkapcsolat magyar puritán művekben)*

szünet

Németh S. Katalin: *De osculis*

Hegedűs Attila: *Erotikus szókincs a régi magyar nyelvben*

Voigt Vilmos: *Van-e (magyar) erotikus népköltészet?*

Sudár Balázs: *Török virágok (A női szépség a török költészetben)*

vita

este 6 óra: újhelyi séta, a Zempléni Levéltár és a Kazinczy Ferenc Múzeum megtekintése Hőgye István és Fehér József vezetésével

este 8 óra: az ARS RENATA Szólóénekek-együttes, Zádori Mária és a Musica Profana Együttes hangversenye a pálos-piarista rendház udvarán

május 28., péntek, délelőtt 9 óra

NEGYEDIK ÜLÉS

Elnök: Bitskey István / Szabó András

Ács Pál: *Ne paráználkodjál!*

Bódiné Beliznai Kinga: *A házasságtörés és a házassági akadályok a magyar jogtörténetben*

Mezey Barna: *A szexualitás a magyar büntető jogtörténetben*

Bollók János: *Kendy Anna házasságtörése és a szerelem Schesaeus eposzában*

szünet

Toma Katalin (Bécs): *„Hogy bécsi virág juta eszemben”*

(Frauenhaus a bécsi Tiefer Grabenen?)

Kovács József László: *Wiener János pasquillusa a soproni lányok és asszonyok erkölcséről*

Bene Sándor: *Prostitúció és politika*

Fodor Pál–Sudár Balázs: *Ali pasa házasságának Sátoraljaiújhelyt szerzett históriája*

vita

délután 1 és fél 3 óra között ebédszünet

„Vir Monachus in mense Julio
„Egressus est à Monasterio,
„C'est Dom de la Bucaille.
„Egressus est sine licentia,
„Pour aller voir Dona Venissia,
„Et faire la ripaille.

Roman: 13. Mert az feledelem nem hiaba vifeli a Tört, mert Istennec szolgaia, bofú allo az bunte-
telre annac, ki gonozt cze-
lekedendic, &c.

**Az Hatodic paran-
czolat .**

¶ **Ne paranznalkodgyal.**

Ez paranczolat által e-
rősiti Isten az Hazassagor,
es tiltya egyeb minden fe-
le kö zésülest, es buia, riz-
zaralanlagor, akar gondo-
latinkból, es akar fonk-
bol, es magunc vifelef-
ből, auagy tielekedetink-
ből farmazot es leendöt:

D vij az

az mint ezt CHRIS TV
öñen maga magyarázza,
Matth: 5. Valaki fele ba-
rattya felesegere ngezendi
gonof keuanlagbol, im-
maran hazassag töresne-
bűneben leledzet ő vele,
az ő fiueben. Meg bűn-
teri kediglen az WR Isten
ez paranczolatnac meg fe-
gőt az öröcke es idő fe-
rint valo bűnteretseles.

**AZ IRASNAC TA-
nubizonfagi:**

I. Corinth: 6. Sem a pa-
raznalkodoc, sem baluan-
imadoc, sem hazassag rö-
röc, &c. az Istennec oi fa-
ga-

május 28., péntek, délután fél 3 óra

FÉLNAPOS KIRÁNDULÁS

Vezetők: Fehér József és Krenyiczki István

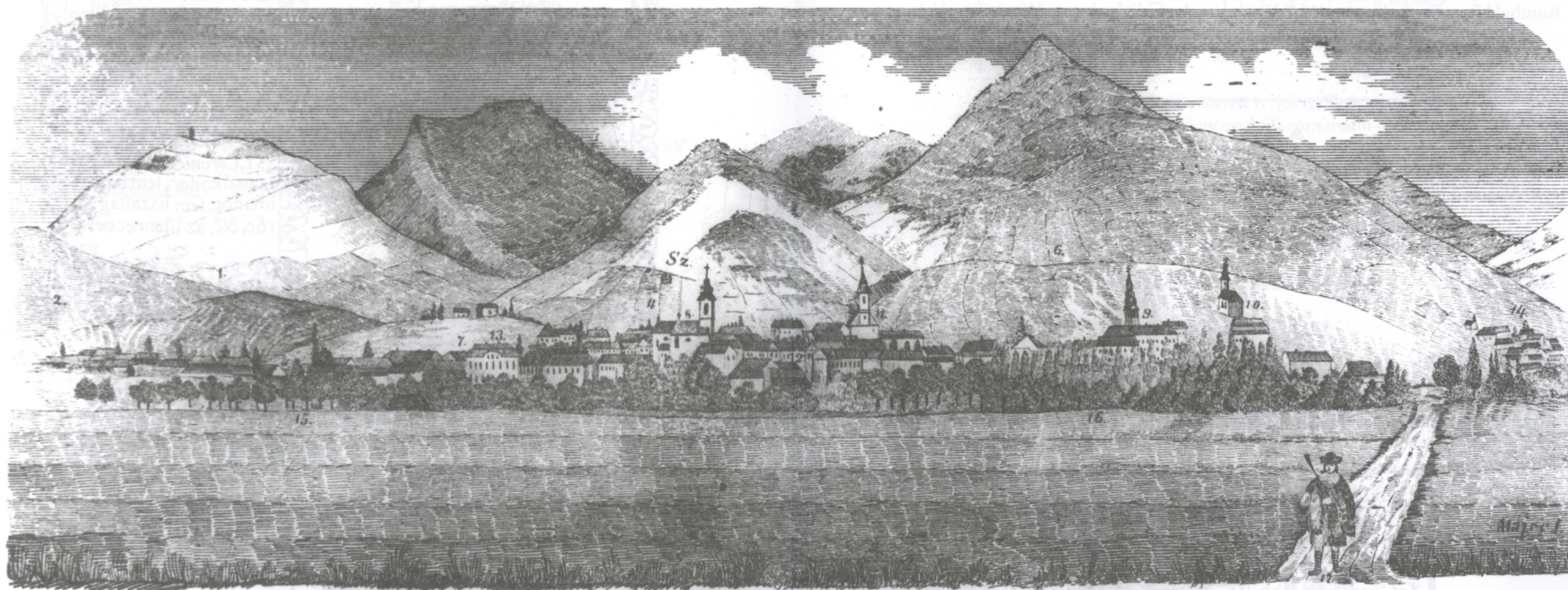
Útvonal

Sátoraljaújhely – Széphalom (Kazinczy-emplék hely) – Sátoraljaújhely – Tokaj (hegytető) – a tokaji Tisza-hídon át – Szabolcs (földvár és Árpád-kori bazilika, a Szent László király elnökletével, 1092. május 20-án tartott, a házassági szabályokról is rendelkező zsinat és törvényszerzés egykori színhelye) – a dombrádi Tisza-hídon át – Pácín (reneszánsz stílusú Mágocsy-várkastély) – Karcsa (románkori református templom) – a sárospataki Bodrog-hídon át – Sátoraljaújhely

este 8 óra: Borkóstolás a Tokaj Kereskedőház Rt. Ungvár Pincéjében

SÁTORALJA-UJHELY

(Keletről.)

1. Várhegy. — 2. Boglyaska. — 3. Sátorhegy. — 4. Szárhegy. — 5. Feketehegy. — 6. Magoshegy. — 7. Hecske (vásárállás). — 8. Kath. szentegyház. — 9. Kegyes rendháza s gymnasium. — 10. Görög egyesült templom.
11. Reformatus helv. imaház. — 12. Vármegyeház. — 13. Herceg Brezenheim laka. — 14. Ungvár (pincék). — 15. Megyei szedreskert. — 16. Matolai mulatókert. — 17. Ujhelyi köznépviselet.

május 29., szombat, délelőtt 9 óra

ÖTÖDIK ÜLÉS

Elnök: Balázs Mihály / Kecskeméti Gábor

Mikó Árpád: *Fons vitae*

Ritoókné Szalay Ágnes: *Borbála*

Koncz Attila: *Amor sanctus (A középkori misztika hatása Balassi költészetében)*

Rumbold Éva: *Bogáti Fazakas Miklós Énekek éneke-fordítása és a virágének-frazeológia*

szünet

Andrási Dorottya (Zágráb): *A szerelemábrázolás szimbólumainak folklorisztikus-internacionális hagyománya Balassi Bálint lírájában*

Di Francesco, Amedeo (Nápoly): *Balassi szerelemfilozófiája*

Mihály Eszter: *A Célia-ciklus új olvasata*

Vágner Edina: *A szerelem költőjének versei új, internetes kritikai kiadásban*

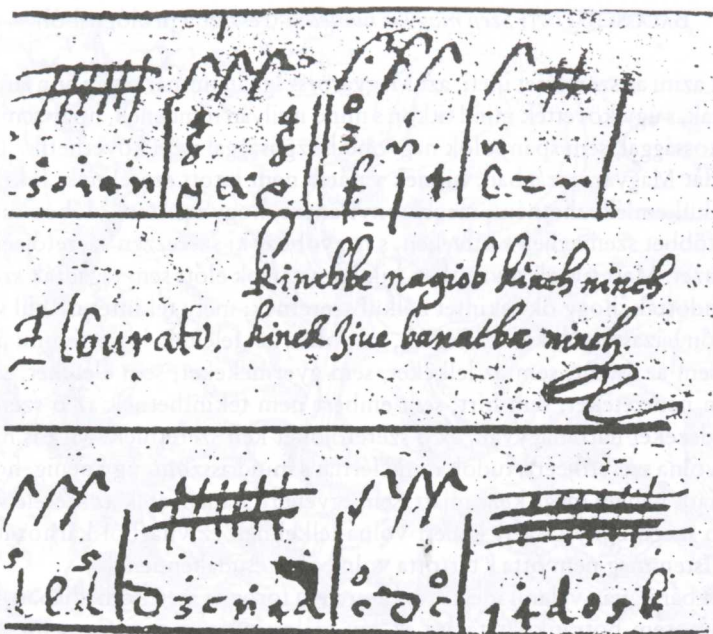
vita

délután 1 és 3 óra között ebédszünet

AD NOTAM.

Idődd őp virágot, termeted képséget füncem-
miért hiruafod.

május 29., szombat, délután 3 óra

HATODIK, ZÁRÓ ÜLÉS

Elnök: Jankovits László / Kőszeghy Péter

Horváth Iván–Tóth Tünde: *Rimay János szerelmi költészete ifjúkori verseskötetében*

Ludányi Mária: *A kised gyermek felsejredül, kacér Cupidóvá...*

(Szemléletváltás a XVII. századi udvari irodalomban)

Ambrus Katalin: *Barátság és szerelem a barokk udvari drámában (Florentina)*

Demeter Júlia: *„Tündér szerelem, nagy szívbeli sérelem”*

(Szerelem a XVIII. századi színpadon)

Szünet

H. Kakucska Mária (Berlin): *„Óh, te szegény Orczy, ha te miég azt tudnád”*

Egyed Emese (Kolozsvár): *Női alba a XVIII. századból*

Szörényi László: *Szexualitás és erotika a XVIII. századi gyóntatási kézikönyvekben*

Szabó Péter: *„A vad elejtése” (A vadászat és a férfi–nő kapcsolat)*

vita

este 8 óra: Búcsúvacsora és táncmulatság a Zemplén Szálló éttermében

május 30., vasárnap délelőtt, hazautazás

Mert azmi az szerelmet illeti, azt Magyarorszában immár régen annyira felvették, úgy eltanulták, s úgy követték mind titkon s mind nyilván mindenek, hogy sem az olaszok nagyobb okossággal, sem spanyolok nagyobb buzgósággal nem követhetik. Tudok egy-néhány példát Magyarorszában, kiknek vásárra nem jutott szerelmek, kikről, ha gyalázatjuk nélkül emlékezhetném, megbizonyítanám, hogy mostani időben nincs semmi nemzet, ki többet szenvedjen s míveljen, s nagyobbat ki szerezzen szeretőjeért, mint az magyar nemzet. Mert tudok olyanokat, kik házastársok előtt sem tagadták szerelmeket, sőt megmondották, hogy ők tekintet nélkül szeretnek; mely tekintet nélkül való szerelmeket, midőn házastársok kérdené tőle, mi volna, azt felelték, hogy semmi nem egyéb, hanem ők sem az Istent, sem az lelkeket, sem gyermekeket, sem életeket, sem tisztességeket, sem nemzeteket, sem hírt, sem embert nem tekinthetnek az ő szerelmekben, hanem mindezeket hátrahagyván, az ő szeretőjüket kell szeretniük. Meg is halni pedig, ki kész lett volna szeretőjeért, tudok mind férfiat s mind asszont, úgy pedig, hogy ingyen nem más miatt, hanem maga keze miatt; sem egyébéért, hanem csak az szerelemnek szeretőjéhez való megbizonyításaért kellett volna lelkeknek ez világból kárhózzal kimúlniok, ha az Isten meg nem ótta s tartotta volna őket csudaképpen.

Azért bár ugyan valami megtiltott szerelem forogna is ez komédiában, nem esnék sem példájára, sem botránkoztatására az egy szálnyéra is az magyar nemzetnek, mert Péter pap is megírta az Kísértetekről írt könyviben, ezelőtt egy-néhány esztendővel, mint merült el az magyar nemzet az szerelemben. Jóllehet csak keveset írt meg benne ahhoz képest, azmit az dolog őmagában fog. Az pedig az jeles dolog, hogy noha minden ember magában szerelmeskedik, vagy jól vagy gonoszul, de azért mindenik szegyenli s tagadja, hogy ő nem tudja mit eszik s mi állat az szerelem, bár jól szeressen is. Kinek ím megírom, hogy esmérje, ha nem tudja az jámbor: Az szerelem azért semmi nem egyéb, hanem egy igen nagy kívánság, mellyel igyekezőnk nemcsak személyét, hanem minden jó kedvét is megnyerni annak, azkinek mindenek felett szolgálni, engedni s kedveskedni igyekezőnk. Mely indulat az ifjú embernek gyakorta sok jóknak oka, mert ha részeges, elhagyja az részegséget, csak azért, hogy az józansággal inkább kedvét lelhetné szerelmének, s tisztességes volta miatt gyűlölségben ne essék nála. Ha gondviseletlen s tunya, ottan tisztán jár, frissen, szépen, s mindenre gondvisel, hogy meg ne jegyezze s gyűlölje az szeretője, ha undok s mocskosan viseli magát. Ha pedig tompa elméjű, ottan elmélkedik, mint járjon s mint szóljon, szép verseket szerezzen, kivel magának szeretőjénél kedvet lellessen. Az félékent pedig mi teszi bátorrá, midőn csak egy szemben lételeért vagy egy távol való beszélgetésért is oly veszedelemre, szerencsére ereszti magát, ki életében s tisztességében jár? Ha azért ilyen az jó szerelem, hogy erőseket bátorít, bolondokat eszesít, resteket meggyorsít, részegét megjózanít, miért alázzuk, szidalmazzuk szegént? Én bizon nem ugyan! Sőt követem mind holtig, mint jó oskolamesteremet, s engedek néki, nem gondolván semmit az tudatlan községnek szapora szavakkal s rágalmozóknak beszédekkel. Hogy pedig ez dolgot vettem előmben s más nem, oka ez, hogy az én véghetetlen nagy szerelmemnek valami példáját akartam mégis ez komédiában megmutatni annak, azkinek nevének emlékezetére az igaz szerelmekben nagy alázatosan, engedelmesen meghajol mindenkor az én térdem.

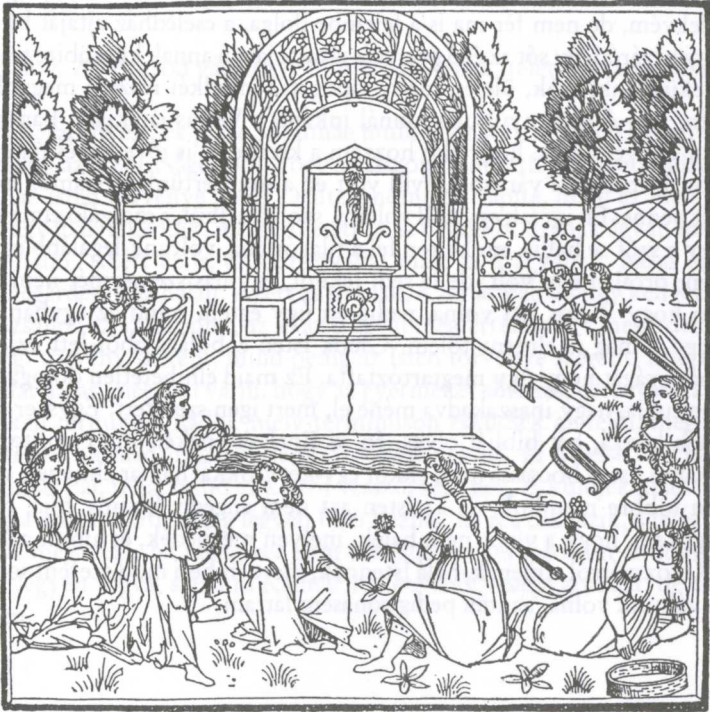
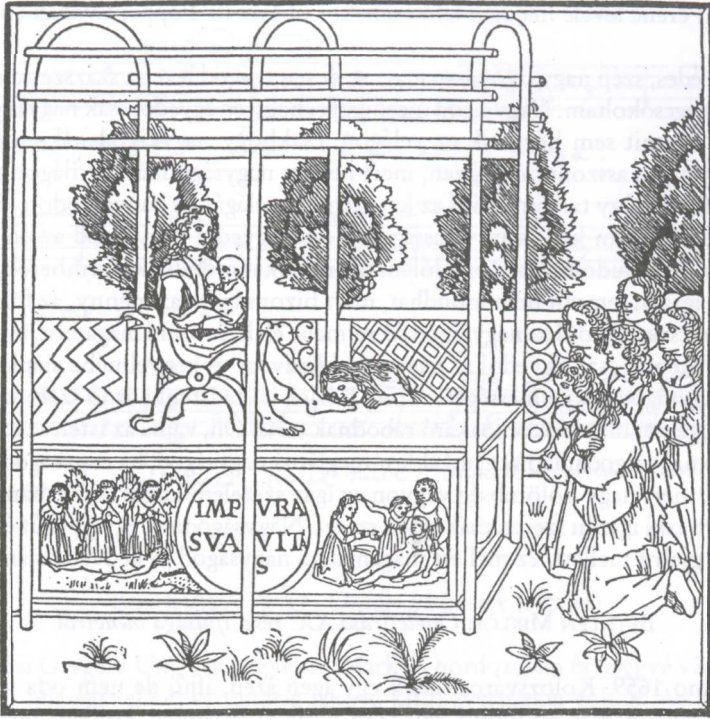
Constantinus és Victoriának egymáshoz való igaz szerelmekről írott comedia
részlet (Actus I. Scena II., Achates, Constantinus)

CONSTANTINUS. Szép dolgot juttattál eszembe, melyet egykor nem az végre, hogy szerelmeskedjem, Petrarca könyvecskéjében, történet szerint reáakadván, olvastam. Az igaz szeretet (úgymond) – azminéműt benned lenni ítélsz – az szerelmeskedő személyben helyeztetett okosságot is, minden egyéb rendbéli, emberi elméje háborgató akadály felett, csudálatos és ugyan elhihetetlen móddal, hatalmason elfoglalván hajtja, és így minden dolognak elfeledékenysége következik, melynek elméje csak egyedül szeretője személyével bételjesedik, elidegenítvén elannyira magátúl, hogy tisztán szeretőjének tulajdonává leszen. Ellenségévé válik vigasságnak és társolkodásnak: barátja lévén az egyes életnek, kedvezője melancholiának. Teljes lévén kínokkal; megkönyékeztetett sanyarúságokkal; nyomorgattatott keserűségekkel; kízzottatott kívánságokkal; felneveltetett reménységgel; ösztönözött kétségbeesésekkel; szorgalmaztatott szünetlen gondolkodásokkal; lenyomattatott kétségbeesésekkel; megnyomorítottatott nyomorúságokkal; gyanakodásokkal és vélekedésekkel; meglövöldöztetett buzgóságos indulatokkal; nyomorgattatott nyughatatlanságokkal; elfárasztatott lélegzetvívő pihenés vétele nélkül; fájalmokkal és bánattal elvihatatlanul öszvekapcsoltatott; fohászokodásokkal, viszonttekintéssel és megutálással teljes; melyek soha meg nem szűnnek, és meg sem csendesednek. Ez, társ Achate, ítéletem szerint az igaz szerelem; hogysémmint azért, annyit kellene túrnóm, ha szerelembé esném, soha az fejében leányasszonyra nem tekintenék.

POLIPHILLO QUIVI NARRA, CHE GLI PAR VE AN-
COR A DI DORMIRE, ET ALTRONDE IN SOMNO
RITROVARSE IN VNA CONVALLE, LAQVALE NEL
FINE RA SERATA DE VNA MIR ABILE CLAVSVA
CVM VNA PORTENTOSA PYRAMIDE, DE ADMI-
RATIONE DIGNA, ET VNO EXCELSO OBELISCO DE
SOPRA, LAQVALE CVM DILIGENTIA ET PIACERE
SVBTILMENTE LA CONSIDEROE.

Batthyány Ferenc levele majdani feleségének, Lobkowitz Poppel Évának (1605 körül)

Én édes, szép nagyságos asszonyom, az nagyságod levelét százszer megolvastam és ezerszer megcsókoltam. Nagyságod meghiggye, hogy én egyedül csak nagyságod szolgálja vagyok, és semmit sem kívánok ez világon, csakhogy nagyságod nékem mindenkor jóakaró nagyságos asszonyom légyen, mert nékem nagyságodnál ez világon több nincs, és én nagyságodat úgy tartom, mint az két szemem velágát, és nagyságodon kívül nékem ez velág szépsége sem kell, sem vigassága, és csak egyedül nagyságod az én szívemnek királné asszonya. Tudom, hogy énfelőlem talánd sokat mondnak az emberek, de az Isten tudja, senki igazán semmit nem mondhat, mert bizonságom az mennyi, az föld és a szerelem, hogy én csak egyedül az nagyságod szerelmébe élek, és mind magamot, mind fejemet, lölkömet, életemet csak egyedül az nagyságod kedvébe és kegyelmébe ajánlottam; mast is csak az nagyságod kegyelmességét várom. Kérlek is, ha Istent s az jó szerencsádat szeretted, hogy engemet mindenkor jóakaró rabodnak tarts. Óh, vajha az Isten azt adná érnem, hogy valaha nagyságodat láthatnám, akkor meglátná nagyságod, ha nagyságodé vagyok-é, avagy másé, mert nagy kölömbőség vagon az igaz szerelem között és az hamis szerelem között, mert azki igazán szeret, csak egyet szeret. Nagyságodnak egy gyűrűt és egy íneket küldtem az gyűrű mellett, ez mellett magamat az nagyságod jó kedvébe ajánlom.

BETHLEN MIKLÓS: *Önéletírása XX. rész. Ifjúsága bűneiről*

Anno 1659. Kolozsvárott láték egy igen szép, ifjú, de nem oda való, hanem máshunnét való nemes asszonyt; egy igen jószavú inasomat küldém hozzá kántáló mendicans képében, ki is kész voltát meghozá. Elmenék egy éjjel hozzá, cselédét kitudta a más házba, lefekvék az ágyba szoknyában, én dolmányt, övet levetvén, egy nadrágban csak mellé fekvém, de nem fér ma is a fejembe dolga, a cselédház ajtaját bé nem vonta egészen, hogy bészáródjék; sőt az égő gyertyát is tartójában annak küszöbire tette; azonban az ágyban feküdtünk, csók, ölelés, melly-tapogatás mindkét részről megvolt, de annál alább sem én, sem ő nem nyúltunk, annál inkább a Venus játékjára, hanem csak úgy válánk akkor el. Ígérkezék, hogy eljő hozzám a kertbe, el is jöve kevés nap múlva csak egy szolgálóval; messze a városon kívül volt ez a mű kertünk a Szamos mellett, szép filagória volt benne. Én is csak egyedül voltam, szolgáló nélkül, a szolgáló elméne a kertben messze, hogy a szót se hallja, mi ketten fel a filagóriába, voltunk legalább egy óráig ott. Csók csecsén, orcáján sok volt, de le sem feküdt, egymás szemérmét nem láttuk, sem fogtuk, nem hogy Venus lett volna, pedig én úgy égtem mind az ágyban, mind itt a kertben, hogy a mag is elment tőlem. Csuda Isten zabolázásából lett ez, kivált az ő szemtelen bátorságát hogy úgy megtartóztatta. Ez majd elhíhetetlen dolog; de hogy így volt, az Isten tudja, nagy inaszakadva méne el, mert igen szeretett. Egyszer szemtelenül csak bémének hozzá, hát bibliát olvas, én az Énekek énekét, mert szinte azt olvasta, kezdém rászabni, Isten bocsássa meg; ekkor egy-két csókkal hamar elmenék, de elvégzők, hogy azután többre menjünk, de az Isten azt nem engedé; kicsiny híja, mint a XIII. részben megírtam, hogy a vízbe nem halék, melyen megijedék, és amint a XII. részben megírtam, Kolozsvárról elmenék, hálá Istennek; mert emberi mód szerint soha többször úgy el nem váltunk volna, azután pedig sohasem láttam.

(2/4)
 Egy asszonya-ko vala háromleá-nya.
 R. h.
 Szemle-ss virág.
 (2/4)
 Ninnen annál sebb kincs, kinek nűve bűntetba niesen, niesen, niesen.

BORNEMISZA PÉTER: *Ördögi kísértetek* (részlet)

Tibai Gergely Ung vármegyébe, lófarkon hordoztatta és négygé vágatta udvarbíráját, hogy feleségével két esztendeig lakott, kívül gyermekei voltak. Az asszonnak is fejét vették. Ez az urát estve ágyába szépen megcsókolgatta és mondta, hogy az képhöz jár imádkozni, és akkor latorkodott.

1592. nov. 29. Borsod vármegye büntetőszékének ítélete házasságtörésben

Deliberatum est, ex parte Susannae mulier consortis Pauli Kalmar, hogy miért-hogy megtetszik az bizonyosságokból, hogy az asszony Lorántffy Zsigmonddal egy ágyban feküdtenek, az Isten törvénye pedig Deuteronomi 22. capite, hogy az mely ember más házasesember ágyában fekszik, megfertézteti az az ű jámbor urának ágyát, mely dologért meg kelljen halni. Azért ez is, ez asszonyállat mást az ű ágyában, házas ember lévén, bocsátván, megérdemli az halált. Azért az urának, Kalmár Pálnak úgy kell fejére eskünni, hogy ez Zsuzsanna az az asszony, az ki az ű ágyát megfertéztette, s megérdemli az halált, mind ez világi törvény szerint, mind pedig az Isten törvénye szerint. Miérthogy pedig az asszonyállat hasas, meg kell várni, hogy az gyermeket elhozza, elhótván az gyermeket, osztán úgy kell terminust hadni, mely terminuson esküdjék az felől, megtett törvény szerint, az fejére harmad magával, jámbor személyekkel, és üttesse el. Ha fejére nem esküszik Kalmár Pál, tehát mind az kettőt vesszőzzék meg, és küldjék ki az várasból. Az mi az marhája dolgát illeti, addig légyen bíró kéznél, ha reá esküszik, s fejét véteti, minden marháját megadják, ha pedig reá nem esküszik, et res ipsorum amittent. Addig az asszonyállat légyen fogva, s az ura Kalmár Pál ételéből viselje gondját, de asszony bíró kéznél légyen.

A résztvevők névsora

Ács Erzsébet, Ács Pál, Ajkay Alinka, Ambrus Katalin, Andrási Dorottya ¶ Bajáki Rita, Balázs Mihály, Baranyai Norbert, Barna József, Bártfai Barbara, Bartók István, Báthory Orsolya, Békés Enikő, Bene Sándor, Béres Tímea, Bíró Zsófia, Bitskey István, Bódiné Beliznai Kinga, Bogár Krisztina, Bogdán Péter, Bollók János, Böde Ákos, Bujdos Hajnalka, Búza Anna ¶ Czigány Lóránt ¶ Császtvay Tünde, Csehy Zoltán ¶ Dala Sára, Danyi Hajnalka, Demeter Júlia, Demus Gertrúd; Di Francesco, Amedeo (Nápoly); Dinnyés Márton, Dióssi Adrienn, Dobos László,

Dományházi Edit ¶ Egyed Emese (Kolozsvár) ¶ Farkas Boglárka, Farkas Katalin, Fazakas Gergely, Fazekas Sándor, Fehér József, Fehér Katalin, Font Zsuzsa ¶ Gábor Csilla (Kolozsvár), Garibovic Andrea, Gaszó Lídia, Gévai Csilla, Gubányi György ¶ Győri L. János, Győri Levente ¶ Halász Katalin, Hámori Péter, Hamvas Levente, Hargitai Andrea, Hargittay Emil, Harmath Artemisz, Hausner Gábor, Hegedűs Attila, Heltai János, Hizó Mercedesz, Honfi Zsófia, Horn Ildikó, Hortobágyi Katalin, Horváth Iván, Hőgye István, Hubanov Ágnes, Hubert Ildikó, Hum István Balázs ¶ Illényi Mária, Imre Mihály ¶ Jankovics József, Jankovits László, János István, Jászfalvi Judit, Juhász Levente ¶ H. Kakucska Mária (Berlin), Káldos János, Karsai Róbert, Kecskeméti Gábor, Kelemen Miklós, Keserű Bálint, Keserű Gizella, Király Erzsébet, Kiss Erika, Kiss Ildikó, Knapp Éva, Koltai Réka, Koncz Attila, Koncz Krisztián, Kovács Gábor, Kovács József László, Kovács Sándor Iván, Kőszeghy Péter, Kővári Krisztina, Kusz Katalin ¶ Laczlavik György, Lajtos Ádám, Lázár István, Lehotai Edit, Lele Gábor, Lipp Veronika, Luczwo Marian, Ludányi Mária, Luffy Katalin ¶ Magyar Gabriella, Mán-Várhegyi Réka, Máté Györgyi, Maurer Zsuzsa, Medgyes József, Meszlényi Zsolt, Mezei Marianna, Mezey Barna, Mihály Eszter, Miklós Anna, Mikó Árpád, Miskolczy Mária, Molnár Andrea, Molnár Márton, Muhari Éva ¶ Nagy Emese, Nagy Erzsébet, Nagyné Parádi Andrea, Németh András, Németh Csaba, Németh S. Katalin, Németh Tamás, Németh Tas ¶ Oláh Szabolcs, Orgona Angelika, Orlovszky Géza, Orosz Andrea ¶ Őri Hajnalka ¶ Pajorin Klára, Pap Balázs, Patonai Anikó Ágnes, Pesti Norbert, Péter Katalin, Petrőczy Éva, Pintér Márta Zsuzsanna, Polgár Emese, Pomázi Gyöngyi, Pongrácz Mária, Pósan László, Putz Mónika ¶ Ratzky Rita, Restás Attila, Rhédey Katalin, Ridovics Anna, Ritoókné Szalay Ágnes, Rumbold Éva ¶ Sallay Géza, Sántha Teréz, S. Sárdi Margit, Schaffer Andrea, Selmeczi Márta, Simon József, Sinka Zsófia, Sipos Gábor (Kolozsvár), Stauder Mária, Studniczky Rita, Sudár Balázs ¶ Szabó András, Szabó Péter, Szántó Judit, Székely Júlia, Szekler Enikő, Szentmártoni Szabó Géza, Szentpéteri Márton, Szilágyi Katalin, Szilasi László, Sziráki Barbara, Szita Sarolta, Szkárosi Endre, Szőrényi László, Szűcs Zoltán Gábor ¶ Takács József, Tánzos Balázs, Tar Sándor, Teslár Ákos, Thimár Attila, Toma Katalin (Bécs), Tompos Lilla, Tóth Andrea Janka, Tóth Bea, Tóth Judit, Tóth Klára, Tóth Szilvia, Tóth Tünde, Tóth Zsombor, Tüskés Gábor ¶ J. Újváry Zsuzsanna ¶ Vadai István, Vadász Veronika, Vaderna Gábor, Vágner Edina, Vámos Éva, Váradi Eszter, Varga Adrienn, Veres Éva, Veres Magdolna, Veress Gyöngyi, Verok Attila, Virág Béláné, Virágh László, Visóczki Istvánné, Voigt Vilmos ¶ Zádori Mária, Zajacz Zita, Zászkaliczky Márton, Zelei Enikő, Zemplényi Ferenc, Zvara Edina.

Frölich Dávid 1638-as, lőcsei kalendárium, amely az 1999-es esztendőre is illik
(A hasábok jobb szélén az ókalendárium 10 nappal korábban járó napszámozása)

M A J U S,		Pünköszt	
1 b Phil: Jak.	♂ ♂ ♂	ha- 22	21 föld
* Christulnak Attyához menetel. Joh: 16.			
2 c Cant Sigism.	□ h	bo- 22	22 re
3 d Sz: * talál:		nu- 23	23 Al
4 e Florian:	♂ ♂ ♂	idő- 24	24 örg
5 f Gothard:	♂ h	de- 25	25 Mark
6 g Aggæus	(4 r.	szé- 26	26 hoz
7 a Juvenalis.	♂ ♂ ♂	les- 27	27 zöld
8 b Stanislaus	♂ ♂ ♂	ny- 28	28 Bu
* Christus nevében való imádságról Joh: 16.			
9 c Rogat: Efa. Eyn. h. o.			29 zá
10 d Gordianus	♂ □ h	of- 30	30 ért
11 e Gangolph:	♂	ső- 1	1 Phi
12 f Pancrat.	□ h		2 lep
13 g Urunkmeny: m. Serv.	● 8 d.		3 kér
14 a Corona	♂	kő- 4	4 di
15 b Sophia	♂ ♂	eső- 5	5 Gor
* Az Szent Léleknek tüztiről Joh: 15.			

Havának		X X X I.		Nap.	
16 c Exaudi	Nap: gain.	♂ ♂	♂	6 Já	
17 d Galatæa	♂	(30. min.		7 nos	
18 e Ericus	♂ ♂	h	ny	8 Sca	
19 f Potentiána	♂ ♂ h	ra	♂	9 nifa	
20 g Sybilla) 3 d.	ked	♂	10 16	
21 a Valens	♂ az	ves	♂	11 Ko	
22 b Ilona	♂ □ ♂	idő	♂	12 szo	
* Az Sz: Lélekről. Joh: 14.					
23 c Pünköszt nap	♂ Δ	♂	♂	13 rú	
24 d Pünk: hetf.	Nap: ny:	7. or.		14 ad	
25 e Orban.	♂ dir.	(15. m.		15 So	
26 f Kantor	♂ ♂	menydör		16 phi	
27 g Ludolph:	♂ 7 d.	ges		17 nak	
28 a Vilhelm.	♂ ♂			18 zöld	
29 b Maximin:	♂ ♀	szép		19 I	
* Az Nicodemusról Joh: 3.					
30 c Sz: Háromf.	Δ 4	♂	me-	20 rat	
31 d Petronella	□ 4:	leg		21 főz	

Fons et flos nemorum Maio sunt fomes amorum.

(Officia XII mensium, 3.)

Gyöngyvirággal hintve, rózsákkal, kék violával
Pünkösdt fivékkel, zöld levelekkel ékes.
Álmod is hoznak kifolyó kutak, szép ropogással,
Lakjál, vigasztal az filemile szóval.

(PÉCSI LUKÁCS: Pünkösdt havi naptárvers)

A programfüzet illusztrációi

A címlap, Tiziano: Égi és földi szerelem (Amor sacro e Amor profano). 1515 körül. Róma, Galleria Borghese (118 × 279 cm). Az antik szarkofágból készült, vízzel teli forráskút káváján ülő, ruhátlan nőalak az égi Szerelem, az isteni Venus; az előkelő ruhába öltözött nő pedig a földi Venus, a testi szerelem szimbóluma. Középpütt a szárnyas Cupido hajol a kútba, s a keze által felkavart víz a szarkofág domborművei közt meredező rézcsövön át csordul a pázsitra. A kép a Hypnerotomachia Poliphili című álomregény egyik ábrázolásához kapcsolódik, s egyúttal a neoplatonista szerelem-filozófia gondolatait fogalmazza meg festői eszközökkel.

Májusi kerti jelenet, az előtérben ifjat virággal koszorúzó leány, Wolchem an kürtzweill thet zerrinden. Strassburg, [1515? Johann Prüss]

A paráznságról, Decsi Gáspár: Az utolsó üdöben egynéhány regnáló bűnökről való prédikációk. Debrecen, 1582., 46. A paráznságról szóló fejezet részlete.

Sibyllák képei, Fortuna sorsvetőkönyv. Bártfa, 1597 előtt. A könyv szerelmi jóslásokat is tartalmaz.

Dávid és Bethsabe, fametszetű illusztráció a VI. parancsolathoz (Ne paráználkodjál!). Bornemisza Péter: Tragoedia magyar nyelven az Sophocles Electrájából. Bécs, 1558. A fametszet alatt franciával elegyített, latin nyelvű, középkori vágáns ének részlete a pajzánkodó szerzetesről. Balassi nótajelzése a „Vir monachus in mense Maio”, a ma már ismeretlen, s talán az összes hónapot felsoroló ének május havi strófájára utal. Du Tillot: Memoires pour servir a l’histoire de la fete des foux. Lausanne-Genf, 1741., 53.

A hatodik parancsolat magyarázata, Rauscher-Mantskovit: A keresztyéni tudománnak főágairól való szükséges könyvecske. Galgóc, 1585.

Sátoralja-Újhely (Keletről), Majer István rajza, Képesújság, Kassa, 1848. június 24., 26. szám, 207.

Férfi és nő találkozása, Eurialusnak és Lucretiának szép históriája. Kolozsvár, 1592. (A címlap metszete és a história nótajelzése)

Lanttabulatúra fölé a XVI. században írt refrén, MTA Kvt. Magyar codexek: K 53. II. 83. A hozzátorozó ének a párosító népdalok közt maradt fenn.

Piramus és Thisbe, a szerelmesek tragikus találkaja a Ninus sírjánál lévő kertben, Ovidius: Metamorphosen, Frankfurt am Main, 1575. (Jost Amman metszete)

Négy jelenet Poliphilo álomregényéből, Colonna, Francesco: Hypnerotomachia Poliphili. Velence, 1499. Aldus Manutius. A gyönyörű ösnyomtatványban 170 fametszet illusztrálja a történetet.

Egy asszonynak vala három leánya, a párosító ének és dallama Vikár Béla 1903-as, fonográfós, székelyföldi gyűjtéséből Bartók Béla lejegyzése (Néprajzi Múzeum, MF 476/A).

Májusi mulatság, Pünkösöd havának fametszete. Nagyszombati kalendárium az 1579. esztendőre.

A hátsó borítón, a XVI. századi, marseille-i típusú tarokk kártya, VI. sorszámú, L’AMOREUX (A SZERELMES) elnevezésű lapja. A képen a középpütt álló és Cupido által megcélzott férfi a választás pillanatában látható. Jobboldalt a fiatal nőalak az égi Szerelem, baloldalt az idősebb pedig a földi Szerelem szimbóluma. A kártyalap a Tiziano-képen megfestett téma populáris változata.

Kiadta az MTA Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya

Felelős kiadó Jankovics József

Összeállította Szentmártoni Szabó Géza

A borítót tervezte Meszlényi Attila és Szentmártoni Szabó Géza

Szedte és tördelte az Universitas Kiadó

Felelős vezető Hargittay Emil

Készült a Naphegytér Nyolc Nyomdaipari Kft. üzemében

Felelős vezető Bíró László

Nox et amor vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

Éj, szerelem meg a bor noha mérsékletre nem indít:
Nem szégyenli az Éj, bátor a Bor s Szerelem.

OVIDIUS, *Amores* I., 6., 59–60.